

ŽIVA ANTIKA 1951—1953

Časopis ŽA izlazi od g. 1951 u Skoplju kao jedini naš časopis, posvećen klasičnoj filologiji; dosada je izašlo 6 svezaka, po dva za svaku godinu. Urednici su mu: M. Budimir odnosno od 2. sv. za 1952 A. Savić-Rebac, a poslije njezine smrti M. Đurić, N. Majnarić, M. Grošelj i odgovorni urednik M. Petruševski. U uvodniku 1. sv. izložio je M. Budimir razloge, koji opravdavaju izlaženje časopisa, i ocrtao njegov osnovni profil: obrađivat će veze, kojima su balkanski Slaveni vezani za antičku kulturu, njezin prostor i njene nosioce, a usto i specijalna filološka pitanja o historiji neke riječi ili književnog motiva.

Časopis donosi među člancima i ocjenama različite priloge, koji mogu interesirati historičara, pa ih zbog toga ovdje bilježimo.

M. Vasić, »Živa antika u našoj oblasti« (1951 sv. 1), daje pregled sadašnjeg znanja o antičkoj kulturi u našoj oblasti. Smatra, da je njegovim dosad objavljenim radovima dovoljno dokazana kulturna veza između Vinče i Jonije s Eolidom i Doridom, pa s Rodom, Kiprom i Egiptom saiskoga doba. Iznoseći koncizne i jasno izložene rezultate P. Demargna (»La Crète Dédalique, études sur les origines d'une renaissance«, Paris 1947), Vasić ističe, »da njegovo delo pruža neosporne podatke za pravilno objašnjenje kulture u Vinči i za njeno tačnije datovanje«, samo žali, što Demargne nije uzeo u obzir i našu oblast. Antička kultura u našoj oblasti počinje, sudeći po nalazima iz Vinče, krajem VII. ili početkom VI. st., a s obzirom na balkanski folklor živi i danas.

Studijama »Antika i Pelasti« (1951/1) i »Particulae Pelasticae« (1951/1—2 i 1952/2) M. Budimir nastavlja svoja istraživanja na području komparativne lingvistike. Nordističkom shvaćanju (P. Kretschmer, H. Hirt) o grčkim plemenima kao prvim i najstarijim indoevropskim naseljenicima Mediterana protive se podaci prehistorijske arheologije i opći tok kulturne historije, koji nas vodi u pravcu Anadola, a ne evropskog sjeverozapada. Hrozný je otkrio pretklasične Indoevropljane u Anadolu, a lingvistička otkrića posljednjih tridesetak godina govore sve više protiv Kretschmerova učenja, a u prilog hipoteze njegova učitelja J. Schmidta, koji praindоеvropsku postojbinu traži negdje u Zakavkazju. Vasić je, koliko je poznato Budimiru, bio »prvi u našem delu Evrope koji se digao protiv nordizma i koji je karpatsko-podunavsku kulturu doveo u vezu sa kulturama Anadola i istočnog Sredozemlja«. Budimir se odlučno zalaže za dvije teze: 1. da najstariju postojbinu indoevropskih plemena treba tražiti u Schmidtovu pravcu, t. j. u pontsko-anadolskoj oblasti, i 2. »da je bilo na Mediteranu Indoevropljana mnogo pre doseljenja grčkih i italskih plemena«. Te Indoevropljane, t. j. i ilirska plemena na zapadnom i tračka plemena na istočnom Balkanu, ubraja pisac među Pelaste, kojim nazivom zamjenjuje poznati naziv Pelazga. Navodim još samo ove, vrlo interesantne misli, koje Budimir razrađuje na više strana: »Ali činjenica što termini kao lađa, knjiga, tumač, kralj, grad, subulo, santerna i t. d. ukazuju na veze između slovenskog Tripolja i dogrčkog Anadola, jasno govori u prilog anadolsko-mediteranskog karaktera najstarije slovenske kulture. Ako nema tragova specifično grčko-

slovenskih veza u antici, to znači da je skitska invazija, tokom VII. v. st. e., u pontsko primorje potisla Slovene, odnosno njihove pretke Pale ili Spale, prema severozapadu, i to upravo u ovu vremena kada počinje jonska kolonizacija zapadnog i severnog pontskog primorja.«

B. B. Gavela, »Kada i zašto su Kelti došli u srednje Podunavlje?« (1951/1), ističe, da je problem dolaska Kelta dosada »gotovo isključivo proučavan na osnovu podataka antičkih pisanih izvora«. Međutim, najnovije otkriće latenskih keltskih oppida dokazuje, da je konačni cilj keltskih osvajanja u Evropi mogla biti samo Grčka. Pisac se ne slaže s N. Vulićem, koji je dolazak Kelta u srednje Podunavlje datirao pod konac V. i početak IV. st. Prema antičkim izvorima — tvrdi Gavela — »u našoj zemlji nije bilo keltskih naselja pre poslednjih decenija IV. v. i početka III. v. st. e. To potvrđuje i arheološki materijal keltskog oppidum-a Židovara (isp. Glasnik SAN, 1949 i 1950), čiji latenski sloj pripada pretežno periodima La Tène II i III, što odgovara dvama poslednjim vekovima stare ere.«

U svom daljem prilogu, »Skordisci u našoj zemlji prema antičkim piscima« (1951/2), B. Gavela pokušava da na temelju materijala Židovara i podataka antičkih pisaca utvrdi prisutnost Skordiska i u oblastima na lijevoj obali Dunava. Poslije rimskih osvajanja na Balkanu Skordisci su se etnički asimirali s autohtonim Tračanima i Ilirima.

M. Marković, »Šta je Cezar zapravo rekao prelazeći Rubikon?« (1952/1), prihvata Erazmovu emendaciju u Svetonijeve tekstu (*iacta alea esto*), te Cezarovu izreku interpretira u ovom smislu: »Reskirajmo, probajmo sreću!«, »Stavimo sve na kocku!«

Govoreći »O najstarijim despotskim pečatima (Nota sigillographica)« (1952/1), M. Marković nadopunja i ispravlja tvrdnje Fr. Dölgera (»Aus den Schatzkammern des Heiligen Berge«, München 1948), da je već prvi epirski despot, Mihailo I, upotrebljavao srebrni pečat; da polovinom XIII. st. srebrni pečat postaje sastavni dio despotske povelje; da srebrni pečati XIII. st. po svojoj ikonografiji i legendama stoje bliže bizantskim činovničkim negoli carskim poveljama.

U trećem članku, »O potpisima nekih Paleologa« (1952/1), M. Marković ukazuje na maniru »nekih Paleologa da *lógos* u *palaiológos* potpisuju na način crvenih reči hrisovulje«. Na takav način potpisivanja, koji zatim traje gotovo jedno stoljeće (1357—1462), autor prvi put nailazi »kod Jovana V (1341—1391) na hrisovulji atolskom Iberonu, od 25. augusta 1357«.

Budući da je M. Marković u Starinaru (N. S. II, 1951) objelodanio grčki natpis sa crkve Konstantina i Jelene u Ohridu, prema jednoj fotografiji, s nekim pogreškama, M. Petruševski, »Beleški za natpisat od crkva Konstantin i Elena« (1952/2), daje najprije opis i dimenzije natpisa sa skicom, ispravlja zatim Markovićeve pogreške u transkripciji, lekciji i prijevodu natpisa, netočnosti u izvođenju riječi i toponima, nedosljednosti u ispravljanju bizantskih oblika prema pravilnim, starogrčkim, a na kraju saopćava svoje čitanje natpisa.

Fanula Papazoglu, »Natpis iz Nemezejona i datovanje stobskog pozorišta« (1951/2), daje nov prilog datiranja kazališta u Stobima. B. Saria i E. Dyggve razlikuju se u datiranju gotovo za 100 godina: prema prvome je kazalište podignuto u Hadrijanovo doba, a prema drugome u početku II. st. Obojici je za datiranje bio vrlo važan natpis, nađen u svetištu boginje Nemeze u samom kazalištu, na kome se Stobi spominju kao municipij. Analizirajući iscrpno natpis, autor dolazi do ovog zaključka: »...činjenica da se Stobi u njemu spominje kao municipij ne određuje nikakav terminus ante quem; oslovljavanje živog cara sa *deus* upućuje najranije na kraj III. v.; karakter pisma ne smeta takvom datovanju.«

U članku »Jedan grčki natpis iz Makedonije. Da li je postojao grad IOYMH-NION?« (1952/2), F. Papazoglu ispravljajući pogrešku u dosadašnjem čitanju natpisa iz Budur-Čiflika kod Demir-Kapije. Raniji izdavači (Hahn, Dimica, Vulić) tumačili su tu grčku riječ kao ime grada, pa je Vulić taj lokalitet unio i u indeks geografskih imena (»Antički spomenici naše zemlje« Spom. SAN LXXI, 1931). Autor naprotiv zaključuje, da »IOYMHNION može biti, prema mestu koje ova reč ima u natpisu, samo ime lica u čiju je čast taj natpis bio podignut«.

A. Savić-Rebac, »Antička demokratija i socijalni problemi« (1951/2), podcrtava specifični karakter helenske demokracije, u prvom redu atenske. Ekonomska je bijeda tijesno povezivala slobodni narod s robovima, ali je ipak slobodna sirotinja bila glavna revolucionarna klasa, jer su težnje robova išle neizbježno samo u jednom pravcu, prema svome oslobođenju iz ropstva. Helenske su slobodne mase »stvarale jednu specifičnu pojavu i pojam, postajale narod, demos, nosilac države«. Autor prikazuje odraz političkih i socijalnih problema u književnosti i filozofiji (Homer, Hesiod, Euripid, Aristofan, Platon, Aristotel i dr.) i zaključuje, da se helenska filozofija može i danas obuhvatiti političkim, a politika filozofskim gledištem.

M. Grošelj, »Družba in literatura v antiki« (1951/1), prikazuje politički razvoj Grka i Rimljana i njegov utjecaj na sadržaj i stil u književnosti.

P. Rogić, »Prilog topografiji srednjovjekovnog Senja« (1951/2), lokalizira na temelju darovnice senjskog biskupa Protive iz 1378 u južnom dijelu Senja dvije crkve, koje inače ne spominju ni Valvazor ni kasniji pisci.

U rubrici »Kritika i bibliografija« V. Gortan, »Osvrt na prijevod Ljetopisa Popa Dukljanina« (1951/1), navodi stvarne i stilske pogreške, kao i neke druge, manje primjedbe najnovijem prijevodu u izdanju MH, »koji dosta glatko teče, ali ima više nedostataka, nego bi ih smjelo biti u tako reprezentativnom izdanju«. — P. Lisičar ocjenjuje (1952/2) doktorsku tezu B. B. Gavele, »Keltski oppidum Židovai«, pri čemu Gavelino gore spomenuto mišljenje o dolasku Kelta u srednje Podunavlje smatra načelno mogućim, iako se ono, prema njegovu uvjerenju, teško može dokazati. — R. Marić pobija (1951/2) mišljenje J. Kořořca o postojanju slavenskog svetišta na Ptujskom Gradu kao »vrlo slabo« i nedovoljno da obori postojeće mišljenje, po kojem slavenski narodi, osim Polapskih Slavena i Rusa, nisu gradili hramove. — V. Vratović prikazuje (1951/2) knjigu W. Brandensteina »Atlantis. Grösse und Untergang eines geheimnisvollen Inselreiches« (Beč 1951), smatrajući, da posljednju riječ o autorovu identificiranju Atlantide s Kretom mogu dati samo arheološki nalazi. — Isti recenzent ocjenjuje također (1952/2) raspravu H. v. Petrikovitsa, »Troiaritt und Geranostanz« (Festschrift f. R. Egger I, Celovec 1952), u kojoj autor pisana svjedočanstva o jahačkom turniru nazvanom Troia (nema nikakve veze s Prijamovim gradom!) originalno povezuje s jednim arheološkim nalazom, zatim ispituje sličnosti između toga turnira i »gerana«, plesa ždralova, na otoku Delu. (Napominjem, da u prikazu na str. 310, 9. red odozgo, treba 1345 ispraviti u I, 345.) — S. Atanacković ističe (1951/2) značenje knjige É. Mireauxa »Les poèmes homériques et l'histoire grecque« (I, Paris 1948), u kojoj je pisac prvi put pokušao da u postanku Ilijade i Odiseje utvrdi ekonomsku podlogu, ali misli, da je autor u tome pretjerao, »jer je Homera učinio običnim propagandistom oružja načinjena od bakra i kalaja, koje je proizvodila trgovačka aristokratija Halkisa, Kime i Korinta«. — T. Efremov vrlo povoljno ocjenjuje (1952/1) novo izdanje V. Pribojevića »De origine successibusque Slavorum«. — A. G. Tahovski prikazuje (1952/1) izdanje F. Pfistera »Reisebilder des Herakleides mit Einleitung. Text, Übersetzung und Kommentar mit einer Übersicht über die Geschichte der

griechischen Volkskunde» (Beč 1951). Putopis je — prema izdavačevu datiranju — nastao između 275 i 200 god. pr. n. e., a sadržava važne etnografsko-geografske podatke o jednom dijelu srednje Grčke. — M. Marković daje u sv. 1951/2 i 1952/1 »Bibliografiju radova iz klasične filologije, stare istorije i klasične arheologije FNRJ u vremenu od 1947 do zaključno 1951«, ističući pritom, da ta bibliografija nije potpuna, naročito za ostale republike osim Srbije.

Obadva sveska III. god. (1953) vezana su ujedno i posvećena 60-godišnjici rada akademika M. M. Vasića.

B. B. Gavela, »Antički kult Herosa kao nasleđe preistoriskog društva«, ispituje komparativno karakteristike terakota primitivnog stila, i sa lokaliteta prethistorijskih civilizacija i u grčkoj arhajskoj kulturi, smatrajući ih simbolom i instrumentom htonskoga kulta, kulta heroiziranih predaka. Skulptura primitivnog tipa u grčkoj arhajskoj kulturi svojim vanjskim karakteristikama odgovara prethistorijskim terakotama na lokalitetima Balkana i Podunavlja.

F. Papazoglu, »Jedan nov natpis iz Čepigova«, pretpostavlja, da bi se naselje kod Čepigova moglo identificirati s antičkom Stuberom. Prema natpisu, koji je donesen u Skopski muzej, kad je taj članak već bio u štampi, identifikacija sa Stuberom je definitivno dokazana.

B. Josifovska, »Nekolku neizdadeni grčki i latinski natpisi od Makedonija«, objavljuje 11 epitafa privatnoga karaktera. Samo je prvi u čast prokonzula L. Junija, koji bi mogao biti onaj Junije Rufin, što je g. 192 n. e. upravljao Makedonijom.

P. Lisičar, »Legenda o Kadmu i veze Lihnida s Egejom i Jadranom«, ispituje legende o Kadmu, ukoliko se one odnose na Ilire, jer se u njima »jasno vidi tradicija o najstarijim vezama Grka sa okolinom Ohridskog jezera i sa jugoistočnom obalom Jadrana«. Dosada se u nauci odvojeno raspravljalo o mjestu, na kojem je osnovan grad Lihnid, o dijelu Viae Egnatiae: Pons Servili-Lignido, o rudnicima srebra u Damastiju, o nekropoli Trebenište-Gorenci. Sva su ta pitanja, misli pisac, usko povezana, pa ih tako treba i proučavati. Kadmo i Kadmejci — u pričama — prešli su put od Beotije preko Epira i područja Lihnidskog-Ohridskog jezera do Jadrana. »Tim su pravcem prolazili trgovci, vojnici i kolonisti mnogo vjekova prije Rimljana. Razumljivo je što se u formi legendi sačuvala tradicija o nečemu što se zaista zbivalo.«

J. Šašel raspravlja o nekim pitanjima u vezi s utvrđenjem *Seretion*, što ga spominje Dion Kasije govoreći o dalmatsko-panonskom ustanku g. 6—9 n. e. Dolazi pritom do ovih zaključaka: Tiberije je g. 7 bezuspješno opsjedao to utvrđenje, koje treba lokalizirati u panonskom sektoru otpora, negdje između Save i Dinare; ono je palo tek g. 9, kad je Lepid, na putu od Siscije do dinarskog razvođa, prolazio krajevima Panonije, koji još nisu bili sasvim pokoreni.

R. Marić, »Jonska kolonija Vinča«, daje historijat istraživanja prethistorijskih starina na teritoriju Jugoslavije i na Balkanskom poluotoku sjeverno od Grčke. Naročito se bavi rezultatima, što ih je od 1906 do danas postigao M. Vasić u ispitivanju Vinče, velikoga predrimskog naselja u blizini Beograda.

I. Fabijanić-Šiprek opširno prikazuje »Herodotove novele, anegdote i druga zanimljiva pričanja« u redakciji N. Majnarića, koji im je dodao vrlo korisne bilješke i instruktivan uvod o Herodotu i prvim počecima geografije i historiografije kod Grka.

M. Sironić i M. Flašar objavljuju na koncu »Bibliografiju važnijih radova akademika dr. Miloja M. Vasića«.

VI. Vratović

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VII.

1954

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor

**OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK**

**Glavni i odgovorni urednik
JAROSLAV ŠIDAK**

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

